

Dr. Arjen Leerkes, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum

TERUGKEER OF ILLEGALITEIT; KIEZEN TUSSEN TWEE KWADEN

De zorgen over de veiligheid in het land van herkomst lijken groter dan de vrees voor een leven in illegaliteit. Circa tachtig procent van de uitgeprocedeerde asielzoekers staat zeer negatief tegenover terugkeer. Dit blijkt uit het onderzoek 'Kiezen tussen twee kwaden, determinanten van blijf- en terugkeerintenties onder (bijna) uitgeprocedeerde asielmigranten.' Het onderzoek is uitgevoerd door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het Ministerie van Veiligheid en Justitie.

Dr. Arjen Leerkes was, samen met drs. Moira Galloway en dr. Mariska Kromhout, auteur van het onderzoeksrapport. Leerkes promoveerde in 2007 aan de Universiteit van Amsterdam op onderzoek naar illegalen en veiligheid in Nederland. Daarna verrichtte hij bij het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) en de Erasmus Universiteit diverse onderzoeken op het gebied van migratie, met name wat betreft de vraag hoe er in samenlevingen wordt omgegaan met migratieregels en de sociale gevolgen van deze regels. Uit het onderzoek 'Kiezen tussen twee kwaden' blijkt dat de meeste respondenten niet alleen negatief zijn over terugkeer, maar ook over een eventueel leven in de illegaliteit.

Leerkes: "Toch kiezen de meesten voor de illegaliteit. De reden lijkt te zijn dat hun perspectief in het herkomstland vaak nog slechter is dan hun perspectief als illegale vreemdeling."

Een ander opvallend punt vindt Leerkes dat het niet vanzelfsprekend is dat hoe strenger je bent, hoe meer mensen teruggaan.

"Nederland doet veel om te bereiken dat mensen die geen verblijfsvergunning krijgen, zelf Nederland verlaten. Er zijn aanwijzingen

dat het beleid enig effect heeft en dat mensen terugkeer gaan overwegen. Mensen die zich het meest zorgen maken over het leven als ongedocumenteerde staan iets meer open voor terugkeer. Tegelijkertijd zie je dat streng beleid juist gepaard kan gaan met terugkeerproblemen. Mensen die zelf vinden dat hun asielaanvraag onterecht is afgewezen lijken er veel voor over te hebben om in Nederland te blijven."

"Terugkeer betekent eerder een nieuwe migratie dan herstel van de oorspronkelijke toestand."

Vrees voor veiligheid in herkomstland

Uit het onderzoek blijkt dat de meeste mensen zich behoorlijk zorgen maken over hun veiligheid in het land van herkomst. Leerkes: "Verreweg het grootste deel van de respondenten geeft aan angstig te zijn. Het kan zijn dat mensen zich in het onderzoek in overdreven mate als bonafide asielzoeker hebben gepresenteerd. Maar het is ook bekend dat maar een beperkt deel van de

mensen die zich vanwege de sociale situatie in hun land onveilig voelen, asiel kunnen krijgen." Dat laatste heeft te maken met de bewijsbaarheid en met de vraag of het migratiemotief volgens het nationale en internationale vluchtelingenrecht een reden is om asiel te bieden. "We hebben onlangs de IND-dossiers van de respondenten onderzocht. Dan zie je goed dat er selecties plaatsvinden. Het Verdrag van Genève bepaalt bijvoorbeeld dat er sprake moet zijn van vervolging door de overheid. Bedreiging of vervolging door familieleden of opstandelingen valt in principe buiten deze definitie."

Belemmering om terug te keren

Het betekent dat er mensen zijn die alle redenen kunnen hebben om zich onveilig te voelen, maar die niet in aanmerking komen voor een verblijfsvergunning. Die vrees is tegelijkertijd een belemmering om terug te keren. "Zeker als het gaat om landen als Irak, Afghanistan en Somalië."

Je kunt je volgens Leerkes afvragen of de terugkeerprojecten van IOM voldoende aansluiten bij de mogelijkheid dat mensen die geen asielvergunning krijgen, of waarvan de vergunning verloopt, toch redenen kunnen

Arjen Leerkes: “Als je wilt dat mensen meewerken aan terugkeer is erkenning van hun zorgen van wezenlijk belang.”

hebben om zich zorgen te maken over hun veiligheid. Leerkes ziet wel mogelijkheden. “Je kunt kijken of bepaalde groepen die vrezen voor hun veiligheid vanwege familieproblemen of homoseksualiteit, in een andere regio misschien veiliger zouden zijn. Of je kunt iemand misschien in contact brengen met een belangenorganisatie voor vrouwen of homoseksuelen in het land van herkomst. Je moet out-of-the-box denken en kijken of je terugkeerprojecten kunt bedenken die aansluiten bij de reden waarom mensen het land ooit hebben verlaten. Als je wilt dat mensen meewerken aan terugkeer is erkenning van hun zorgen van wezenlijk belang.”

Gezondheid en zelfvertrouwen

De studie toont ook aan dat een goede gezondheid op verschillende manieren lijkt bij te dragen aan zelfstandige terugkeer. “Mensen met een goede gezondheid hebben een positiever oordeel over de maatschappelijke omstandigheden in het land van herkomst. Ze hebben meer zelfvertrouwen om terugkeer tot een succes te maken. Je moet daarbij bedenken dat terugkeer lang niet altijd leidt tot herstel van de oude situatie. Vaak zijn mensen al lange tijd weg, of er is een verstoorde familierelatie of ze hebben bij hun vertrek alles verkocht. Terugkeer betekent eerder een nieuwe migratie dan herstel van de oorspronkelijke toestand.”

Er zijn volgens Leerkes aanwijzingen dat tijdens het verblijf in Nederland de geestelijke gezondheid achteruitgaat. “Het risico bestaat dat mensen immobiliseren en de regie over hun leven kwijtraken. Ik doe samen met IOM

interviews onder mensen die in vreemdelingenbewaring zijn geplaatst. Daar hoor ik veel psychische en depressieve klachten, waarbij mensen heel passief raken.”

Volgens Leerkes zou hier winst geboekt kunnen worden door vanaf de eerste dag waarop iemand in de procedure komt, te focussen op zijn of haar gezondheid.

“Kijk naar wat de persoon zelf kan doen om te zorgen dat de gezondheid niet achteruitgaat, bijvoorbeeld door ontspanningsmogelijkheden op het centrum, door actief te zijn in een migrantenorganisatie, of door werk of dagbestedingsmogelijkheden aan te bieden. Dat geldt ook voor voorlichting over psychische klachten, dat gebeurt volgens mij nog betrekkelijk weinig.”

Evaluatie ‘Terugkeer in perspectief’

In het onderzoek is ook gekeken naar de effecten van terugkeergesprekken, gevoerd door enkele afdelingen van VluchtelingenWerk in het kader van de pilot ‘Terugkeer in perspectief’. “We hebben geen aanwijzingen gevonden dat deze gesprekken de keuze voor terugkeer of illegaliteit hebben beïnvloed. Die gesprekken hebben de situatie in het herkomstland niet veranderd. Dat geldt ook voor het beeld over het leven in de illegaliteit en voor de gezondheidssituatie. Mensen hebben de gesprekken als prettig ervaren, maar ze waren niet van invloed op de keuze om terug te keren.”

Onderzoek ‘Kiezen tussen twee kwaden, Determinanten van blijf- en terugkeerintenties onder (bijna) uitgeprocedeerde asielmigranten’

Het onderzoek geeft antwoorden op de vraag waarom sommige uitgeprocedeerde asielmigranten onder druk van de Nederlandse overheid besluiten tot zelfstandige terugkeer, terwijl anderen de voorkeur geven aan andere opties, met name illegaal verblijf. Ten tweede bekeken de onderzoekers de resultaten en effecten van het door het Europees Vluchtelingenfonds gefinancierde project Toekomst in Perspectief. In dit project van drie regionale afdelingen van VluchtelingenWerk kregen (bijna) uitgeprocedeerde asielmigranten op vrijwillige basis een serie gesprekken aangeboden over hun toekomstmogelijkheden, waaronder terugkeer.

Auteur(s): Leerkes, A., Galloway, M. en Kromhout, M.

Uitgever: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum

Jaar van uitgave: 2010

Reeks: Cahiers 2010-05

www.wodc.nl/publicaties